NICOLAE BILEȚCHI
Institutul de Filologie
(Chişinău)

ALEXANDRU BURLACU: TEXISTENȚE PROSPECTIVE ŞI INTROSPECTIVE

Abstract. Alexandru Burlacu's book *Texistences III. Ulysses' Shadow* presents a continuation of his books published in 2012. They are broadly characterized by a prospective approach and by the author's temptation for another form of analysis, the intrinsic one. The critical trends mentioned should be in no way understood as two orientations, one over another, but as two absolutely necessary ways for intuition of literature perspective. The beneficial results of this displacement or, rather, substitution of critical views have not been too much expected. Conclusive evidence of this are the studies included in the three sections of the book: *Circe's Island, Palimpsest* and *Light Refraction* in which there are analyzed books written by I. Druta. A. Busuioc, S. Vangheli, D. Matcovschi, A. Turcanu, P. Goma, as well as a number of writers of the interwar period.

Keywords: prospective, introspective, palimpsest, dialogism, polyphony, carnival, hermetic, trairist generational movement, bivoc word.

Printre multiplele cărți ale prodigiosului critic literar Alexandru Burlacu – *Critica în labirint* (1997), *Mişcarea literară din Basarabia anilor '30*: *atitudini şi polemici* (1999), *Proza basarabeană: fascinația modelelor* (1999), *Poezia basarabeană şi antinomiile ei* (2001), *Literatura română din Basarabia: anii '20-'30* (2002), *Tentația sincronizării* (Timişoara, 2002), *Vladimir Beşleagă*. *Po(i)etica romanului* (2009), caracterizate printr-o abordare, în linii mari, prospectivă a problemelor literare, – ultimul său volum, propus spre examinare, *Texistențe III. Umbra lui Ulysse* (Chişinău, „Profesional service", 2012) e unit cu alte două volume, precedente, cu denumirea comună, *Texistențe*, (vol. I, 2007, vol. II, 2008) şi se caracterizează de acum prin tentația accentuată a autorului către o altă formă de analiză – cea intrinsecă.

Tendințele critice amintite nu trebuie înțelese în niciun caz ca două orientări, una în defavoarea alteia, ci ca două modalități absolut necesare pentru intuirea perspectivei literaturii. Aşa stând lucrurile, critica lui Al. Burlacu se cuvine analizată în funcție directă de problemele concrete ale literaturii dar, vom adăuga noi, şi de unele corective impuse de timp.

Debutul criticului ține de perioada începutului mişcării de eliberare în Republica Moldova. În acest sens, el a fost aproape scutit în actul critic de aplicarea ideilor proletcultiste ale realismului socialist, deşi pe acestea le cunoştea căci, pe parcursul studiului universitar, a avut şi suficient timp, şi reale posibilități literare de „asimilare teoretică" a lor. Dar, deşi unii critici uneori o mai făceau din indolență, el s-a sustras

BDD-A6739 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-09-14 23:15:25 UTC)

acestei inerții, iar în cazurile când totuși era impus s-o facă, a făcut-o cu mult tact şi suficientă prudență, refugiindu-se în domeniul literaturii interbelice proaspăt eliberată de sigiliul indexului sistemului totalitar sovietic, al cărei studiu, dintru început, nu putea fi altfel decât, după cum am mai spus, unul prospectiv. Când însă în urma unui astfel de studiu, a intuit particularitățile artistice ale acestei perioade literare rămânând fascinat de modelele puse la dispoziție de aceasta şi de farmecul molipsitor al eşantioanelor, care în perspectiva timpului se impuneau a fi transplantate, a înțeles că e nevoie stringentă de o nouă viziune în actul critic, ce s-ar dovedi valabilă şi pentru perioada interbelică şi a ales-o, cum era firesc să fie, pe cea intrinsecă, schițându-i contururile, deocamdată, în trei studii unite printr-o denumire generică de *Texistențe.*

Rezultatele benefice ale acestei strămutări sau, mai bine zis, compliniri de viziuni critice, nu s-au lăsat prea mult aşteptate. Drept dovadă concludentă în acest sens stau studiile incluse în cele trei compartimente ale cărții lui Alexandru Burlacu, proaspăt apărute, *Texistențe III. Umbra lui Ulysse*, – *Insula lui Circe* (corect – Circei), *Palimpsest* şi *Refracții în clepsidră*. Sunt, în linii mari, compartimente cu articole de o actualitate stringentă, riguros documentate şi strict argumentate, cu o ținută ştiințifică frumos orchestrată şi o expunere bine articulată.

Primul compartiment, *Insula lui Circe*, înglobează nouă articole de problemă consacrate unor personalități de seamă ale vieții noastre literare: I. Druță, V. Coroban, A. Busuioc, S. Vangheli, D. Matcovschi, A. Țurcanu, P. Goma, A. Pleşu şi G. Liiceanu. De numele fiecăruia dintre ei criticul leagă o problemă ce îi caracterizează, îi străluminează particularitățile de creație, îi scoate în evidență o trăsătură sau alta a specificului său artistic. De o precizie demnă de invidiat, trăsăturile acestea, depistate cu multă dezinvoltură de către critic, devin apoi cheie universală de descifrare a creației scriitorului în întregime: „Druță e vigilent, nu ştii cum se întorc vremurile. Aşa e felul său de a fi, de a vorbi în doi peri, de a fi echivoc, de altfel, un mod foarte eficient de a scrie, deloc condamnabil în condițiile «omniprezentei cenzuri» dar umilitor în ziua de azi" (*Druță şi căruța națiunii*, p. 25); „În proza lui Vangheli lumea maturului, viziunea omului atoateştiutor este răsturnată şi rivalizată de perspectivele copilului descoperitor al «țării minunilor» (*Guguță, emulul lui Vangheli*, p. 60); „Şi aici mi-am amintit, scrie A. Busuioc, adică m-am gândit la unul din mijloacele folosite în asemenea cazuri de televiziune: poliecranul… – un ecran împărțit în două sau în patru, şi în fiece jumătate sau sfert de ecran simultan şi paralel tot tabloul, deşi componentele lui se află la kilometri depărtare una de alta.

Pe hârtie nu poți scrie aşa ceva, de aceea voi ruga cititorul ca tot ce va urma sa fie citit cu gândul la poliecran…" (*Aureliu Busuioc: între poliecran şi metaroman*, p. 46); „Adevărul pus în lumină de el (de Andrei Țurcanu – *N.B.*) stă pe muchia dintre ființare şi nonființare, mai exact, un adevăr al unui „destin întors". De aceea, patosul operei sale este unul care refuză din start jocul facil, bagatela, metafora comună, efuziunile banale, țintind trăirea totală, intransigentă şi combustia absolută" (*Un Ulysse postmodern pe insula lui Circe*, p. 96)…

BDD-A6739 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-09-14 23:15:25 UTC)

Fără aceste chei de descifrare a subtextului latent al operei literare o analiză nu va fi, metaforic vorbind, executată „ la cheie”, adică la un nivel „complet finisat, bun pentru a fi dat în folosință” (Dex) cititorului. Fără ele ne-ar fi greu de înțeles cum Guguță a ajuns să fie emulul lui S. Vangheli, cum, nefolosind posibilitățile poliecranului, A. Busuioc ar fi putut da naştere unui „hronic (al Găinarilor – *N.B*.) care este foarte concentrat în esențe” (p. 59), dar despre care cu posibilitățile artistice ar fi putut scrie doar atât: „Mare pleaşcă, citim în metaroman, istoria unui sat, de fapt cătun, ajuns în două sute de ani până la numărul cinci-şase cu gospodăriile” (p. 54), cum adevărul adus la lumină în cărțile sale de către Andrei Țurcanu „stă pe muchia dintre ființare şi nonființare” (p. 96), cum, în sfârşit, folosind modul de vorbire „în doi peri” (p. 26), I. Druță a reuşit să muşamalizeze în opera sa cu multă abilitate ideile năstrușnice despre moldovenismul primitiv, despre destinul intelectualității, despre limba noastră literară ş.a. care azi nu-i mai fac cinste.

Dar invitația criticului de a respecta riguros aceste reguli nu trebuie fetişizată, nu se cuvine împinsă în extreme, căci, procedându-se astfel, putem lesne ajunge la alte inexactități, mai mari decât neglijarea primelor precepte. Spre regretul nostru, astfel de fetişizări s-au strecurat în unele deliberări ale criticului, ceea ce a condus la nişte afirmații aproximative ori la unele polemici gratuite. Astfel, vorbind despre aflarea lui Ion Druță la Moscova, la Cursurile literare superioare de pe lângă Institutul de Literatură „M. Gorki” al Uniunii Scriitorilor din URSS (1956-1957), Alexandru Burlacu scrie: „...autorul s-a autoexilat (zice poporul) la Moscova, unde şi începe, de fapt, cariera sa de «disident»” (p. 20).

Afirmația ni se pare pripită. La acea oră (1956-1957) I. Druță avea la activ culegerea de povestiri *La noi în sat* (1953) şi alte vreo 10-15 nuvele publicate aparte în care, refuzând aproape cu desăvârşire zugrăvirea prezentului socialist, abordează, în principiu, o problematică folclorică, o tematică a trecutului sau una general-umană. Sustragerea de la realitatea socialistă însemna în concepția scriitorului refuzul esopic de a minți cititorul, teama lui camuflată de a se deda poleirii prezentului, atât de caracteristică literaturii din primul deceniu dogmatic.

Activitatea sa de disident începe, aşadar, de la începutul carierei sale scriitoriceşti, şi nu de prin anii 1956-1957 când, abordând problematica prezentului, scriitorul este tot mai insistent ademenit de trădarea personajelor cu care a debutat, fie şi mai primitiv, dar, în schimb, mai realist. În pofida logicii, demonstrate de personajele autorului din aceşti ani, criticul inițiază chiar o polemică cu un oarecare lustruitor, cică, al operei druțiene „îngroşând” astfel propria greşeală. „Ca omul sub vremi, afirmă el în mod categoric, Druță *nu şi-a trădat personajele* (subl. criticului – *N.B*.), cum încearcă a-l lustrui cineva, el a fost şi rămâne un scriitor sovietic, mai puțin decis să aleagă *grâul din neghină* sau adevărul între «Cervus Divinus» si «Mârțoaga cu clopoței»” (p. 5). E o chestiune de principiu, dacă ținem cont de faptul că I. Druță îşi schimbă viziunea asupra prezentului exact în perioada când liderul partidului, N. S. Hruşciov, după ce a încercat să aplice în practică programul său de „dezgheț” ideologic, a început, speriat de urmările lui, să revină şi mai crunt

BDD-A6739 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-09-14 23:15:25 UTC)

la atrocităţile sistemului totalitar sovietic, aducându-l pe scriitor la părerea că socialismul e o societate care nu poate fi nici suportată, nici schimbată, iar mai târziu – la necesitatea îmbrăţişării unei idei cu totul false a unui socialism cu faţa umană, ce şi-a lăsat urmări nefaste asupra creaţiei lui.

„Palimpsest", cel de al doilea compartiment al cărţii lui Alexandru Burlacu *Texistenţe III. Umbra lui Ulysse*, reprezintă o suită din nouă articole care, cu excepţia bucăţilor *Sava Pânzaru în Sahara literară* şi *Un hermeneut al receptării*, *Dumitru Apetri* care, scrise cu pătrundere şi rafinament, înclină spre profilul literar, şi *Haralambie Corbu, la timona datoriei* şi *Ana Bantoş*, *cu evantaiul autenticului*, care scrise şi ele în bună cunoştinţă de cauză, dar şi cu un aflux cam spumos de aciditate, alunecă spre pamfletul literar, vine să susţină un gen, am putea spune, pe cale de a fi dat uitării în critica noastră literară – recenzia.

Nobilă şi plină de perspective această tentaţie de a reînvia un gen supus uitării căci, zicea Cervantes „…fiind poet, ai putea ajunge la mare faimă, dacă te călăuzeşti mai mult după părerea altora decât după părerea domniei tale". Or, literatura noastră e aproape complet lipsită de această „altă părere", acea a recenzentului, şi eforturile domnului Alexandru Burlacu se cuvin încurajate pe toate căile.

Vorbind de aceste osteneli, e nevoie să nu uităm şi de eforturile timpului care îşi lasă amprenta asupra operei. Aceste amprente, trebuie să spunem, uneori sunt trecute cu vederea cu desăvârşire. Să nu se uite că fiece operă de artă are doi autori. „Orice operă de artă mai veche, ne spune L. Blaga, are doi autori: artistul care a plăsmuit-o şi timpul care i-a adăugat patina", adică vechimea, trăinicia. Dovadă concludentă în acest sens sunt istoriile literare care s-au devalorizat într-atât încât sunt pe cale de a-şi pierde actualitatea. Nu întâmplător cercetătorul literar Marian Popa a adăugat la ultima ediţie a lucrării sale *Istoria literaturii române* apendicele „de azi pe mâine". „Orice istorie literară, constată Alexandru Burlacu, şi-a pierdut sensul, mai exact, organicitatea, calitatea fundamentală şi cea mai de preţ a *Istoriei*… lui George Călinescu… În acest context «O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia», cu un foarte bogat dosar al receptării (acum câţiva ani cineva număra peste o sută de cronici, recenzii, articole şi reflecţii), capătă noi sensuri şi dimensiuni…" (p. 102, 103). De ce, se întreabă Alexandru Burlacu, simţind că a găsi răspunsul la această întrebare, înseamnă a intui mai larg diagnosticul oricărei lucrări supuse în acest compartiment recenzării. De atâta, răspunde el, pentru că „succesul şi contribuţia inedită a volumului stă în *modelul dialogic al discursului critic* (subl. autorului – *N.B.*), model contrapus celui monologic «dictatorial», promovat preferenţial de marea majoritate a istoriilor, cu adevăruri în ultimă instanţă. De aici şi calitatea cea mai de preţ a *istoriei deschise*" (p. 103) a lui Mihai Cimpoi.

Tot în acest motiv, al apelului la modelul dialogistic şi al teoriei „cuvântului bivoc" bahtinian, rezidă şi importanţa analizei cărţii Alionei Grati *Romanul ca lume postbabelică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie şi carnavalesc*; al studiului monografic al Galinei Aniţoi *Inadaptatul în proza românească interbelică (structura tipologică şi valoarea*

BDD-A6739 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-09-14 23:15:25 UTC)

lui estetică); al cărții lui Grigore Canțâru *Totul pare un palimpsest (Interogații asupra funcționării intertextualității în literatura română*; al celui de al şaptelea volum al lui Iurie Colesnic din colecția „Basarabia necunoscuta", care Basarabie, în opinia lui Al. Burlacu, „… are o geografie şi o istorie, o ierarhie de valori" (p. 128) ce se cuvin apreciate doar cu modalitățile critice menționate mai sus.

Ultimul compartiment al cărții *Refracții în clepsidră*, ia în discuție literatura perioadei interbelice puse la index de către sistemul totalitar sovietic. Lipsite de acest segment important, literele din spațiul basarabean au fost în fond văduvite completamente de suportul tradițiilor. Din acest motiv, Alexandru Burlacu reia studiul perioadei literare de la eşantioanele ce s-au făcut simțite, dar rămase aproape neidentificate: *Rezonanțe eminesciene*, *Ion Barbu şi ermetismul lui Al. Robot, La şcoala lui Arghezi: Teodor Nencev, Creangă în transpunere intertextuală; Rebreanu: model de construcție romanescă, Mircea Eliade şi mişcarea generaționistă, Umbre în clepsidră* (despre influența revistelor *Viața Basarabiei, Cuget moldovenesc, Bugeacul, Poetul, Itinerar, Pagini basarabene* sau nişte influențe mai îndepărtate – *Ion Buzdugan: imaginarul arcadic, Vladimir Cavarnali: poezia faustică, Roman trăirist de Ioan Sulacov).*

Bine-venite aceste influențe când sunt întreprinse la obiect şi la randamentul lor natural. Când însă sunt suprasolicitate, lasă impresia unei cheltuieli inutile de combustie literară pentru a dovedi lucruri minore, cum e cazul cu polemicile dintre tineri şi bătrâni reduse până la urmă la „mult zgomot pentru nimic" (p. 259) sau cu datele biografice atât de expeditive despre unii scriitori încât nu spun mai nimic despre ei în plan artistic.

În genere, întregul compartiment *Refracții în clepsidră* s-ar cuveni unit şi transformat într-un studiu amplu despre scriitorii şi operele lor din perioada interbelică, dacă vrem ca această perioadă să apară integrală şi proaspătă, nu ca articolul *Singularitatea şi singurătatea lui Vasile Coroban* care, pentru 1987, anul redactării, era excelent ca sursă de informație, iar pentru 2012, când a apărut în culegerea în discuție pare de acum întrucâtva depăşit, oamenii cunoscând de acum istoriile relatate. Ideea cărții transpare nu numai din studiile publicate la acest compartiment, ci şi dintr-o serie de volume de acum apărute ale criticului.

În cazul în care analizele pertinente din culegerea *Texistențe III*, în drumul lor de la studiul prospectiv la cel introspectiv vor evolua, aşa cum îi recomandăm să o facă, într-o sinteză largă, va avea de câştigat atât procesul literar, cât şi autorul ce îşi va deschide un nou câmp de analiză la acel nivel depistat chiar de el la Mihai Cimpoi din a sa *Istorie deschisă*…, care *Istorie* pe parcursul a mai bine de cincisprezece ani s-a bucurat de peste o sută de recenzii, toate competente şi profunde. Am dori ca această recomandație a noastră să fie receptată de către Alexandru Burlacu ca o obligație cetățenească, căci – să nu se uite! – din cei trei cercetători porniți după 1989 pe calea studiului literaturii interbelice mai înainte completamente date uitării – Vasile Badiu, Sava Pânzaru şi Alexandru Burlacu – a rămas doar el şi ar fi păcat să nu-şi dorească să aibă la activ un atare volum de sinteză ce i-ar încununa frumos activitatea de o viață.

BDD-A6739 © 2014 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.222 (2026-09-14 23:15:25 UTC)